

POSTANOWIENIE

Dnia 7 lipca 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dariusz Dończyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Krzysztof Pietrzykowski

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

w sprawie z powództwa A. sp. z o.o. w K.
przeciwko L. K. i A. U.
o stwierdzenie nieważności umowy,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 7 lipca 2016 r.,
zażalenia strony powodowej
na postanowienie Sądu Okręgowego w Krakowie
z dnia 8 kwietnia 2016 r., sygn. akt XII Ga 286/15,

**przedstawia do rozstrzygnięcia składowi siedmiu sędziów
Sądu Najwyższego zagadnienie prawne:**

**Czy art. 112 ust. 3 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach
sądowych w sprawach cywilnych (jedn. tekst: Dz.U. z 2016 r.,
poz. 623) uchyla obowiązek wezwania do uiszczenia w terminie
tygodniowym opłaty w wysokości stałej lub stosunkowej,
obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu
zaskarżenia od nieopłaconej skargi kasacyjnej pod rygorem jej
odrzucenia (art. 398⁶ § 2 w związku z art. 130 § 1 k.p.c.),
wniesionej przez radcę prawnego w razie doręczenia stronie
postanowienia sądu drugiej instancji oddalającego jej wniosek
o zwolnienie od kosztów sądowych?**

UZASADNIENIE

Powódka, reprezentowana przez radcę prawnego, wniosła skargę kasacyjną od wyroku z dnia 6 października 2015 r. Sądu Okręgowego w Krakowie wraz z wnioskiem o zwolnienie od kosztów sądowych. Opłata należna od skargi kasacyjnej miała charakter opłaty stosunkowej obliczonej od wskazanej w skardze wartości przedmiotu zaskarżenia w kwocie 50 000 zł i wynosiła 2 500 zł. Po doręczeniu pełnomocnikowi powódki postanowienia z dnia 10 marca 2016 r. Sądu Okręgowego w Krakowie oddalającego wniosek powódki o zwolnienie jej od kosztów sądowych, strona powodowa wniosła zażalenie na to postanowienie. Postanowieniem z dnia 8 kwietnia 2016 r. Sąd Okręgowy w Krakowie odrzucił to zażalenie (pkt I) oraz odrzucił skargę kasacyjną ze względu na nieuiszczenie w terminie opłaty sądowej należnej od wniesionego środka zaskarżenia (pkt II). Sąd wskazał, że powódka była reprezentowana przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego wobec czego, stosownie do treści art. 112 ust. 3 u.k.s.c., realizacja obowiązku fiskalnego spoczywająca na stronie powodowej w związku z wniesieniem skargi kasacyjnej powinna nastąpić w terminie tygodnia od dnia doręczenia postanowienia rozstrzygającego w przedmiocie zgłoszonego wniosku o zwolnienie od opłaty sądowej. Skoro powódka nie uiściła należnej opłaty sądowej w terminie przewidzianym w art. 112 ust. 3 u.k.s.c., tym samym wniesiona skarga kasacyjna, jako nieopłacona, podlegała odrzuceniu.

Na postanowienie Sądu Okręgowego z dnia 8 kwietnia 2016 r. powódka wniosła zażalenie, żądając jego uchylenia w całości. W uzasadnieniu zażalenia podniosła, że nieopłacona skarga kasacyjna wniesiona przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego po dniu wejścia w życie ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 234, poz. 1571) podlega odrzuceniu jedynie w przypadku niewykonania przez skarżącego zarządzenia sądu wzywającego go do uiszczenia należnej opłaty sądowej (art. 398⁶ § 2 w zw. z art. 130 § 1 k.p.c.). W konsekwencji niewydanie przez sąd stosownego zarządzenia wzywającego do uiszczenia należnej opłaty sądowej od wniesionej skargi kasacyjnej wykluczało jej odrzucenie. Stanowisko to, zdaniem skarżącej, znajduje potwierdzenie w uchwale składu

siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2010 r., II UZP 4/10 (OSNP 2011, nr 3-4, poz. 38), której nadano moc zasady prawnej. Zażalenie powódki w części dotyczącej punktu I zaskarżonego postanowienia (o odrzuceniu zażalenia na postanowienie z dnia 10 marca 2016 r.) zostało odrzucone postanowieniem Sądu Okręgowego w Krakowie z dnia 12 maja 2016 r.

Rozpoznając wniesione zażalenie w pozostałym zakresie, dotyczącym odrzucenia skargi kasacyjnej, Sąd Najwyższy powziął poważne wątpliwości co do wykładni prawa, które sprowadzają się do określenia wpływu przepisu art. 112 ust. 3 u.k.s.c. na istnienie obowiązku przewodniczącego sądu wezwania do uiszczenia w terminie tygodniowym opłaty w wysokości stałej lub stosunkowej, obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu zaskarżenia od nieopłaconej skargi kasacyjnej pod rygorem jej odrzucenia (art. 398⁶ § 2 w zw. z art. 130 § 1 k.p.c.) wniesionej przez radcę prawnego w razie doręczenia stronie postanowienia sądu drugiej instancji oddalającego jej wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych.

Wyróżnione zagadnienie stanowiło już przedmiot wypowiedzi Sądu Najwyższego w odniesieniu nie tylko do skargi kasacyjnej, ale także innych środków zaskarżenia i odwoławczych. Ich analiza wskazuje, że w odniesieniu do ujętej w nim kwestii prawnej przyjmuje się dwa przeciwstawne kierunki interpretacyjne. Pierwsze stanowisko - przyjęte w postanowieniach z dnia 12 kwietnia 2013 r., IV CZ 25/13 (nie publ.) oraz z dnia 24 kwietnia 2015 r., II CZ 15/15 (nie publ) - zakłada, że gdy skarga kasacyjna, od której należna jest opłata w wysokości stałej lub stosunkowej obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu zaskarżenia, została wniesiona wraz z wnioskiem o zwolnienie strony od kosztów sądowych, doręczenie odpisu postanowienia sądu drugiej instancji oddalającego ten wniosek, nie uchyła obowiązku przewodniczącego sądu drugiej instancji do wezwania pełnomocnika strony do uiszczenia w terminie tygodniowym należnej opłaty od skargi kasacyjnej. W konsekwencji za niezasadne uznano odrzucenie skarg kasacyjnych, gdy po doręczeniu odpisu postanowienia o oddaleniu wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych przewodniczący sądu nie wydał zarządzenia wzywającego skarżącego do uiszczenia opłaty od skargi kasacyjnej. Stanowisko o braku możliwości

odrzućenia skargi kasacyjnej *a limine* z powodu uchybień związanych z realizacją obowiązków fiskalnych od wniesionego środka zaskarżenia uzasadniano zmianami normatywnymi wprowadzonymi ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 234, poz. 1571), która weszła w życie z dniem 1 lipca 2009 r. Mocą tej ustawy uchylono m.in. art. 130² § 3 k.p.c. W wyniku uchylenia tego przepisu do uchybień skargi kasacyjnej związanych z realizacją obowiązku fiskalnego odpowiednie zastosowanie ma art. 130 § 1 k.p.c. kreujący obowiązek wezwania strony przez przewodniczącego sądu do usunięcia uchybień pisma procesowego w terminie tygodnia, w tym do uiszczenia opłaty, jeżeli od pisma nie uiszczono należnej opłaty. Odwołano się do stanowiska wyrażonego w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2010 r., II UZP 4/10, zgodnie z którą nieopłacona skarga kasacyjna złożona przez adwokata lub radcę prawnego po wejściu w życie (z dniem 1 lipca 2009 r.) ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 234, poz. 1571) - która uchyliła art. 130² § 3 k.p.c. - podlega odrzuceniu w razie niewykonania zarządzenia wzywającego do opłacenia skargi (art. 398⁶ § 2 w zw. z art. 130 § 1 k.p.c.). W uzasadnieniu tej uchwały wskazano, że wskutek uchylenia art. 130² § 3 k.p.c. przez ustawę nowelizującą z dnia 5 grudnia 2008 r. do skargi kasacyjnej wniesionej przez profesjonalnego pełnomocnika odpowiednie zastosowanie ma art. 130 § 1 k.p.c., a nie art. 130² § 1 i 2 k.p.c. wskazujący na obowiązek zwrócenia przez przewodniczącego nieopłaconej skargi kasacyjnej wniesionej przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego bez wezwania do uiszczenia należnej opłaty. Bez wyraźnej podstawy ustawowej nie można pogarszać sytuacji procesowej strony przez odmówienie jej możliwości usunięcia uchybienia polegającego na nieopłaceniu skargi kasacyjnej w wyniku odpowiedniego stosowania art. 130² § 1 k.p.c. W uchwale podkreślono przy tym, że odpowiednie stosowanie art. 130 § 1 k.p.c. do skargi kasacyjnej nie oznacza jednak, że został uchylony obowiązek profesjonalnego pełnomocnika samoobliczenia opłaty w wysokości stałej lub stosunkowej obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu zaskarżenia.

Według drugiego stanowiska, zasada przyjęta w powołanej uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego nie dotyczy sytuacji uregulowanej w art. 112 ust. 3 u.k.s.c. w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 17 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2010 r. Nr 7, poz. 45). Artykuł 112 ust. 3 u.k.s.c. zawiera przepis szczególny, który wyłącza możliwość wdrożenia postępowania naprawczego określonego w art. 130 § 1 k.p.c. W razie oddalenia wniosku strony o zwolnienie jej od opłaty sądowej, gdy jest ona reprezentowana jest przez profesjonalnego pełnomocnika (adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego), na przewodniczącym nie spoczywa obowiązek wezwania strony do uzupełnienia braku pisma procesowego (w tym skargi kasacyjnej) poprzez uiszczenie należnej opłaty sądowej podlegającej opłacie stałej lub stosunkowej obliczonej od wskazanej przez stronę wartości przedmiotu sporu lub wartości przedmiotu zaskarżenia (por. np. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 13 lutego 2014 r. V CZ 5/14, z dnia 17 grudnia 2015 r., I CZ 96/15, z dnia 27 stycznia 2016 r., II CZ 92/15, z dnia 28 stycznia 2016 r., I CZ 108/15, z dnia 11 lutego 2016 r., II PZ 19/15 oraz z dnia 8 kwietnia 2016 r., I CZ 14/16 - nie publ.). Przyjmuje się bowiem, że istota rozwiązania zawartego w art. 112 ust. 3 u.k.s.c. polega na tym, że w sytuacjach objętych zakresem tego przepisu czynność doręczenia wskazanego w nim postanowienia sądu oddalającego wniosek strony o zwolnienie od kosztów sądowych zastępuje czynność przewodniczącego przewidzianą w art. 130 § 1 k.p.c. w zw. z art. 112 ust. 2 u.k.s.c. (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 16 listopada 2012 r., III CZP 56/12, OSNC 2013, nr 6, poz. 70). Przepis ten ma zastosowanie także do środków odwoławczych i zaskarżenia o czym świadczy jego treść, w którym oprócz pojęcia „wartości przedmiotu sporu” użyto pojęcia „wartości przedmiotu zaskarżenia”. Nie można więc ograniczać zakresu obowiązywania tego przepisu do pism podlegających opłacie wnoszonych w toku postępowania przed sądem pierwszej instancji (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2012 r., III CZP 92/11, OSNC 2012, nr 7-8, poz. 87 oraz z dnia 16 listopada 2012 r., III CZP 56/12, OSNC 2013, nr 6, poz. 70, postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 2012 r., V CZ 12/12, nie publ.). Wskazuje się, że regulacja zawarta w znowelizowanym art. 112 u.k.s.c. - która

weszła w życie z dniem 19 kwietnia 2010 r. - uchwalona została, gdy nie obowiązywał już art. 130² § 3 k.p.c. Celem nowelizacji art. 112 u.k.s.c. było całościowe uregulowanie problematyki związanej z wzywaniem do opłacenia pism procesowych po złożeniu i rozpoznaniu wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych (por. pkt 14 uzasadnienia projektu ustawy - druk nr 1925/Sejm RP VI kadencji).

Według art. 112 ust. 2 u.k.s.c., jeżeli wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych zgłoszony przed upływem terminu do opłacenia pisma został prawomocnie oddalony, przewodniczący wzywa stronę do opłacenia złożonego pisma, na podstawie art. 130 k.p.c. Pomimo, że w przepisie tym mowa jest o wezwaniu do uzupełnienia braków formalnych i fiskalnych pisma procesowego pod rygorem jego zwrotu, to mimo takiej treści tego przepisu rygor w nim przewidziany ulega modyfikacji w zależności od charakteru wniesionego pisma procesowego. Zatem, jeśli będzie do skarga kasacyjna (apelacja, zażalenie), to przewodniczący powinien wezwać skarżącego do uiszczenia należnej opłaty w terminie tygodniowym pod rygorem jego odrzucenia, a nie zwrotu. Analogicznie, nieuiszczenie opłaty w sytuacji uregulowanej w art. 112 ust. 3 u.k.s.c. w terminie tygodniowym od doręczenia stronie postanowienia oddalającego jej wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych, w przypadku wskazanych wyżej pism procesowych powinien skutkować ich odrzuceniem.

Podniesiono również, iż uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2010 r., II UZP 4/10 została podjęta na kanwie stanu faktycznego, w którym nie pojawiła się kwestia skutków odmowy zwolnienia strony od kosztów sądowych. Poza tym, zmiana art. 112 u.k.s.c., dokonana ustawą z dnia 17 grudnia 2009 r., weszła w życie dopiero po przekazaniu zagadnienia prawnego rozstrzygniętego w uchwale siedmiu sędziów Sądu Najwyższego postanowieniem składu trzyosobowego tego Sądu z dnia 10 lutego 2010 r., a więc nie była ona źródłem wątpliwości prawnych rozstrzyganych w tej uchwale. Przedstawione wówczas zagadnienie prawne koncentrowało się na rozstrzygnięciu innej kwestii niż wyróżnionej w sentencji niniejszego postanowienia, a mianowicie: czy wniesienie skargi kasacyjnej po wejściu w życie ustawy z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania

cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 234, poz. 1571) wszczyna nowe postępowanie, czy też jest kontynuacją dotychczasowego postępowania, a w konsekwencji, czy ma do niego zastosowanie uchylony z dniem 1 lipca 2009 r. art. 130² § 3 k.p.c., który nakazywał odrzucenie wymienionych w nich środków zaskarżenia i środków odwoławczych nieopłaconych bez wcześniejszego wezwania do ich opłacenia. Wobec tego merytoryczna konstrukcja przedstawionego zagadnienia prawnego nie wiązała się z koniecznością oceny przez skład siedmiu sędziów Sądu Najwyższego konsekwencji wynikających z nowelizacji art. 112 dokonanej ustawą z dnia 17 grudnia 2009 r.

W ramach drugiego z prezentowanych stanowisk wskazano także, iż przyjęta interpretacja art. 112 ust. 3 u.k.s.c. nie uzasadnia zarzutu niezgodności tego przepisu z normami Konstytucji (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16 listopada 2012 r., III CZP 56/12 oraz postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 13 stycznia 2011 r., III CZ 71/10, z dnia 21 lipca 2011 r., V CZ 30/11, z dnia 13 kwietnia 2012 r., I CZ 36/12 i z dnia 8 marca 2013 r., III CZ 13/13). Przyjęto - co dotyczy również sytuacji, która miała miejsce w obecnie rozpoznawanej sprawie - że wniesienie niedopuszczalnego zażalenia na postanowienie wydane przez sąd drugiej instancji oddalające wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych nie przerywa biegu terminu tygodniowego, przewidzianego w art. 112 ust. 3 u.k.s.c. (por. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 24 maja 2012 r., V CZ 10/12 oraz z dnia 28 listopada 2013 r., IV CZ 86/13 - nie publ.).

Odnosnie do analizowanego zagadnienia prawnego nie ma również zgodności poglądów w piśmiennictwie prawniczym. Wyrażono zapatrywanie zarówno popierające drugi, z wyżej przedstawionych, kierunków wykładni, jak również wyłączający zastosowanie art. 112 ust. 3 u.k.s.c. w sytuacji, w której wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych został złożony i rozpoznany przez sąd drugiej instancji w postępowaniu wywołanym wniesieniem nadzwyczajnego środka zaskarżenia.

Za pierwszym z przedstawionych wyżej stanowisk przemawia to, że na skutek uchylenia art. 130² § 3 k.p.c. nie ma wprost wyrażonej w przepisach rangi ustawowej normy prawnej przewidującej rygor odrzucenia, w tym przypadku, skargi

kasacyjnej, w razie jej nieopłacenia bez wcześniejszego wezwania zarządzeniem przewodniczącego strony reprezentowanej przez profesjonalnego pełnomocnika do jej należytego opłacenia. Konsekwentnie, w omawianym przypadku nieuiszczenie należnej opłaty od skargi kasacyjnej podlegającej opłacie stałej lub stosunkowej obliczonej od wskazanej wartości przedmiotu zaskarżenia, mimo doręczenia stronie postanowienia sądu drugiej instancji oddalającego jej wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych nie zwalania przewodniczącego od obowiązku wydania zarządzenia na podstawie art. 398⁶ § 2 k.p.c. w związku z art. 130 § 1 k.p.c. wzywającego stronę do jej opłacenia w terminie tygodniowym pod rygorem jej odrzucenia. Wprawdzie ustawodawca utrzymał obowiązek samoobliczenia należnej opłaty wniesionej przez adwokata, radcę prawnego lub rzecznika patentowego od wnoszonych przez nich pism procesowych, ale zastrzegł to jedynie w stosunku do tych z nich, które podlegają rygorowi zwrotu (art. 130² § 1 k.p.c.), co nie dotyczy m.in. nieopłaconej należycie skargi kasacyjnej. Również art. 130 § 1 k.p.c., do którego odsyła art. 112 ust. 2 u.k.s.c., przewiduje jedynie rygor zwrotu pisma, a nie rygor jego odrzucenia. Analogicznie art. 112 ust. 3 u.k.s.c., jako przewidujący wyjątek od reguły przewidzianej w art. 112 ust. 2 u.k.s.c., nie może być interpretowany rozszerzająco w ten sposób, że skutkiem nieopłacenia pisma w terminie tygodniowym od doręczenia stronie postanowienia odmawiającego jej zwolnienia od kosztów sądowych może być odrzucenie skargi kasacyjnej, jeżeli przewodniczący sądu drugiej instancji nie wezwał pełnomocnika strony do uiszczenia należnej opłaty od skargi kasacyjnej. Z tych przyczyn zastosowanie ma także zasada wyrażona w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2010 r., II UZP 4/10. Odmienne interpretacja prowadzi także do niespójności sytuacji procesowej strony reprezentowanej przez profesjonalnego pełnomocnika, gdy nie opłaca ona skargi kasacyjnej (lub innego środka zaskarżenia) i jest wówczas wzywana przez przewodniczącego sądu pod rygorem odrzucenia skargi kasacyjnej do uiszczenia należnej opłaty oraz strony, która nie opłaca skargi kasacyjnej, ale jednocześnie składa wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych, którego oddalenie uchyla obowiązek przewodniczącego wezwania strony do uiszczenia należnej opłaty.

Z drugiej strony istnieją istotne argumenty na rzecz stanowiska przeciwnego. Wynikają one z wykładni logiczno-językowej art. 112 ust. 3 u.k.s.c. wyłączającego tryb sanacji braków fiskalnych pism procesowych przewidziany w art. 130 § 1 k.p.c. w zw. z art. 112 ust. 2 u.k.s.c. Według ugruntowanego stanowiska judykatury - także uwzględnionego w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2010 r. - przewidzianego w art. 130 § 1 k.p.c. rygору zwrotu pisma procesowego nienależycie opłaconego nie można stosować wówczas, gdy według właściwych przepisów (por. art. 398⁶ § 2 k.p.c. w odniesieniu do skargi kasacyjnej) podlegają one odrzuceniu. Także zarządzenie przewodniczącego sądu wydawane na podstawie art. 112 ust. 2 u.k.s.c. w zw. z art. 130 § 1 k.p.c. powinno więc wzywać stronę do opłacenia pisma pod rygorem jego odrzucenia. Rygor ten będzie więc miał także zastosowanie analogicznie w sytuacji uregulowanej w art. 112 ust. 3 u.k.s.c. Taką wykładnię uzasadnia także cel nowelizacji art. 112 u.k.s.c., który miał regulować całościowo problematykę związaną ze zgłoszeniem i rozpoznaniem przez sąd wniosku o zwolnienie strony od kosztów sądowych. Interpretacja ta sprzyja szybkości postępowania bez naruszenia tych praw stron postępowania, które chronione w procedurze sanowania braków formalnych i fiskalnych pism procesowych. Samo zgłoszenie wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych przez profesjonalnego pełnomocnika strony potwierdza bowiem świadomość pełnomocnika istnienia obowiązku uiszczenia opłaty w odpowiedniej wysokości od pisma procesowego. Natomiast doręczenie postanowienia sądu oddalającego wnioski o zwolnienie strony od kosztów sądowych jest dla niej sygnałem równoznacznym z wezwaniem do uiszczenia opłaty. Obowiązek samoobliczenia należnej opłaty dotyczy natomiast pism procesowych, od których należy się opłata stała lub stosunkowa, których sposób ustalenia nie nastrocza poważnych kłopotów profesjonalnym pełnomocnikom stron.

Uwzględniając praktyczne znaczenie wyróżnionego zagadnienia prawnego oraz przedstawione trudności interpretacyjne, Sąd Najwyższy – dążąc do zapewnienia jednolitości orzecznictwa - na podstawie art. 59 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (jedn. tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 499 ze zm.) postanowił, jak w sentencji.

jw